

ФІЛОСОФІЯ ТА ПОЛІТОЛОГІЯ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ КУЛЬТУРИ

ISSN 2663-0265 (print) ISSN 2663-0273 (online)

Journal home page: <https://fip.dp.ua/index.php/FIP>

ПОЛІТИЧНІ НАУКИ

Артем Олександрович Хмельников

Кандидат політичних наук,

депутат Дніпровської міської ради,

пр. Яворницького, 75, Дніпро, 49000, Україна

E-mail: artemhmelnykov22@protonmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9343-8161>

УДК 323.378

Artem Oleksandrovych Khmelnykov

Candidate of political sciences,

Deputy of the Dnipro City Council,

75 Yavornytskogo Ave., Dnipro, 49000, Ukraine

ІНКЛЮЗИВНІСТЬ ЛОКАЛЬНОЇ ПОЛІТИЧНОЇ СПІЛЬНОТИ:
ОСОБЛИВОСТІ ТА ВИКЛИКИ ФОРМУВАННЯ

Received 25 October 2022; revised 20 November 2022; accepted 12 December 2022

DOI: 10.15421/352225

Анотація

Стаття присвячена здатності сучасних локальних політичних спільнот до сприйняття інновацій, подолання стереотипних настанов минулого, негативних поведінкових практик, яка актуалізується у зв'язку з процесами європейської інтеграції та глобалізації. Визначено інклюзивність локальних громад України як чинник, який вигідно відрізняє нашу державу від країни агресора. Метою дослідження є визначення чинників підвищення рівня інклюзивності громади як політичної спільноти. Охарактеризовано можливість включення нетрадиційних (непритаманних) локальній спільноті соціально-політичних груп до процесу прийняття локальних політичних рішень, а також механізмів політичного представництва. Було підкреслено, що корекція локальної політики не входить до компетенцій локального політичного менеджменту. Проаналізовано підходи до визначення жорсткої, м'якої або поміркованої політики інклюзивності має базуватися на міжнародно апробованих кейсах. Розкрито основні виміри місцевих проблем, які спонукають до корекції наявного стану ідентичності та усунення викликів конфліктогенних чинників. З'ясовано класичні погляди на проблему інклюзивності, які дозволяють побачити взаємозв'язок між ідейними та психологічними засадами локальної політичної ідентичності та проблемами місцевого розвитку. Розкрито, значення умов самодостатності громади та нових компонентів системи інклюзивності, які не будуть викликати «реакцію відторгнення». Доведено, що взаємозв'язок між громадою та політичною елітою держави визначає перелік варіантів щодо формування локальної політики інклюзивності. Встановлено, що контекст смислів політичної ідентичності формулює поведінкові стереотипи в центрах прийняття рішень, а також у громадському середовищі. Припущено, що бюджетна політика виступає простором взаємодії основних «титових» та «новітніх» соціально-політичних груп локального рівня. Встановлено, що потреби «нових» та «традиційних» груп у громаді будуть забезпечені з урахуванням можливостей спільноти. Зроблено висновок, що здатність локальних політичних акторів пристосуватися до нових учасників локальної поліції говорить про рівень зрілості та спроможності громади. Виявлено значення локальної політики інклюзивності є сукупність інституційних та ідейних чинників, які визначають порядок денний включення до локального політичного простору нових груп. Встановлено, що локальна ідентичність виступає основою сприйняття або несприйняття нових соціально-етнічних груп як загрози або як чиннику розвитку громади. Зазначено, що в умовах сучасної України істотним процесом, який впливає на інституційну спроможність сфері інклюзивності, є навички політичної участі в кожній конкретній громаді.

Ключові слова: політична інклюзивність, політична толерантність, соціально-економічні спільноти, групи інтересів, локальна еліта.

INCLUSIVENESS OF THE LOCAL POLITICAL COMMUNITY:
FEATURES AND CHALLENGES OF FORMATION

Abstract

The article is devoted to the ability of modern local political communities to perceive innovations, overcome stereotyped instructions of the past, negative behavioral practices, which is actualized in connection with the processes of European integration and globalization. The inclusiveness of local communities of

Ukraine is defined as a factor that favorably distinguishes our state from the aggressor country. The purpose of the study is to determine the factors of increasing the level of inclusiveness of the community as a political community. The possibility of including non-traditional (not inherent in the local community) socio-political groups in the process of making local political decisions, as well as mechanisms of political representation, is characterized. It was emphasized that the correction of local politics is not part of the competences of local political management. Approaches to defining a hard, soft or moderate policy of inclusiveness have been analyzed and should be based on internationally proven cases. The main dimensions of local problems are revealed, which lead to the correction of the existing state of identity and the elimination of the challenges of conflict-causing factors. Classical views on the problem of inclusivity have been clarified, which allow us to see the relationship between the ideological and psychological foundations of local political identity and the problems of local development. The meaning of the conditions of self-sufficiency of the community and new components of the system of inclusiveness, which will not cause a "rejection reaction", are revealed. It has been proven that the relationship between the community and the political elite of the state determines the list of options for the formation of a local policy of inclusiveness. It was established that the context of political identity meanings formulates behavioral stereotypes in decision-making centers, as well as in the public environment. It is assumed that budget policy acts as a space for interaction between the main "title" and "latest" socio-political groups at the local level. It has been established that the needs of "new" and "traditional" groups in the community will be provided taking into account the capabilities of the community. It was concluded that the ability of local political actors to adapt to new members of the local police indicates the level of maturity and capacity of the community. The value of the local policy of inclusiveness is revealed to be a set of institutional and ideological factors that determine the agenda for the inclusion of new groups in the local political space. It was established that local identity is the basis of perception or non-perception of new socio-ethnic groups as a threat or as a factor of community development. It is noted that in the conditions of modern Ukraine, the essential process that affects the institutional capacity of the sphere of inclusiveness is the skills of political participation in each specific community.

Keywords: *political inclusiveness, political tolerance, socio-economic communities, interest groups, local elite.*

Постановка проблеми.

В умовах сучасного демократичного політичного розвитку самоврядні громади постають перед викликами, спричиненими різноманітним соціально-демографічним складом. Ця ситуація ускладнюється кризовими соціально-економічними умовами. Тому перед локальним політичним менеджментом постають завдання створення сприятливого клімату для різних груп всередині громади. Важливого значення набувають механізми адекватного реагування на міграційні процеси глобального рівня. У контексті переміщення населення актуальності набуває можливість інтеграції нових етнічних та соціальних груп до структури та можливостей громади. Здатність сучасних локальних політичних спільнот до прийняття інновацій, подолання стереотипних настанов минулого, негативних поведінкових практик, актуалізується у зв'язку з процесами європейської інтеграції та глобалізації. В умовах сучасної кризи, спричиненої російською агресією, інклюзивність локальних громад Укра-

їни є чинником, який вигідно відрізняє нашу державу від країни агресора.

У зв'язку з цим актуальним є розгляд чинників та умов конституювання інклюзивності в рамках сучасних територіальних громад в Україні. Необхідним є розв'язання проблем та викликів, з якими стикається локальної політичний менеджмент. Існує потреба ідентифікації статичного та динамічного вимірів політичного розвитку громади.

Метою статті є визначення чинників підвищення рівня інклюзивності громади як політичної спільноти. Завданням статті є з'ясування шляхів укріплення терпимості в умовах соціально-економічних та військових криз.

Аналіз публікацій.

Зарубіжні та вітчизняні вчені активно розробляють інституційну спроможність та повітчині перспективи локальних громад. Зокрема, П.Ле Галес вивчає соціальні конфлікти та управління європейськими містами [Le Galès 2002], а також підйом місцевої політики на глобальному тлі [Le Galès 2021], Т.Кемени та

М.Сторпер розробляють пояснення переходів від конвергенції до дивергенції в рамках падіння та зростання міжрегіональної нерівності, [Kemeny, Storper 2020], Н.Керстінг, Дж.Колфілд, Р.А.Ніксон, Д.Олову, Х.Волманн аналізують реформу місцевого управління в глобальній перспективі [Kersting, Caulfield, Nickson, Olowu, Wollmann 2009], К.Краал, С.Вертовец розкривають складові громадянства в європейських містах, вивчаючи іммігранти, місцева політика та політика інтеграції [Kraal, Vertovec 2017], О.Барабаш аналізує локальні та глобальні підтексти політичних процесів і пошуки конституційного характеру в країнах латинської Америки та Карибського басейну [Барабаш 2020], Р.Ключник досліджує локальний протест як форма політичної участі у глобальному світі [Ключник 2018]. Попре ці значні доробки існує потреба аналізу інституційних чинників формування політики інклюзивності локальних громад.

Основний зміст.

Важливим параметром просування локальної політичної системи стану консолідованої демократії слід вважати інклюзивність. Цей параметр визначає можливість включення нетрадиційних (непритаманних) локальній спільноті соціально-політичних груп до процесу прийняття локальних політичних рішень, а також механізмів політичного представництва. Одним із проявів ступеня інклюзивності є ставлення громади до міграційних процесів. С.Швець слушно вважає, що «децентралізація здійснює вагомий вплив на розвиток локальної інтеграційної політики, муніципалітети з вищою автономією (незалежні міста, райони) мають більше шансів на розробку, ніж інші, оскільки вони мають тенденцію та стимул. Те саме стосується муніципалітетів з відносно більшою фінансовою свободою» [Швець 2021: 77].

Специфіка міграційної політики держави впливає на рівень інклюзивності локальної громади як політичної спільноти. Корекція такої політики не входить до компетенцій локального політичного менеджменту. Отже, на порядку денному з'являються заходи пом'якшення міграційних норм або їх належна (ситуаційна) імплементація. С.Швець обґрунто-

вано твердить, що «ступінь залученості іммігрантів та причини їх політичної неучасті (обмеження дій, політична активність, недовіра до органів місцевого самоврядування, низький рівень політичної культури) впливають на процеси створення та реалізації локальної міграційної політики, оскільки наявні проблеми можуть завадити проведенню заходів з реалізації, а значить помилки були наявні ще на першому етапі створення» [Швець 2021: 78].

Процеси децентралізації в сучасній Україні виступають тлом, яке визначає перелік опцій локальних політичних рішень стосовно інклюзивності. Жорстка, м'яка або поміркована політика інклюзивності має базуватися на міжнародно апробованих кейсах. С.Швець розглядає Україну як країну «яка поки не готова застосовувати європейські моделі локальної міграційної політики, однак непотрібно реалізовувати готові моделі. Україна може використовувати європейську практику та уроки, вдалі та невдалі моменти для створення власної локальної міграційної політики як складової частини державної міграційної політики в контексті децентралізації» [Швець 2021: 79].

Крім інституційно-організаційних чинників впровадження локальною політикою інклюзивності важливого значення набуває стан та динаміка формування локальної політичної ідентичності. Різні виміри цієї проблеми спонукають до корекції наявного стану ідентичності та усунення викликів конфліктогенних чинників. С.Махсма слушно стверджує, що «ідентичності локального рівня детермінуються комплексом специфічних «місцевих» факторів (територіально-географічних, історичних, політичних, соціально-економічних, соціокультурних, міфологічних, топонімічних та ін.), а також особливостями інших типів соціальних ідентичностей (етнічної, соціальної, громадянської, національної та ін.). Тому в структурі локальної ідентичності можна виділити різні соціальні аспекти: етнічний, релігійний, культурний, політичний, психологічний та ін.» [Махсма 2022: 43].

Для того, аби сформувати модель локальної політичної інклюзивності необхідна ідентифікувати модель ідентичності конкретної

громади. Класичні погляди на цю проблему дозволяють побачити взаємозв'язок між ідейними та психологічними засадами локальної політичної ідентичності та проблемами місцевого розвитку. «Локальна ідентичність належить до горизонтального типу ідентичностей, є первинною ланкою в ієрархії територіальних ідентичностей та вбудована у структуру регіонального і більш широкого простору (національного, глобального). Наявність локальних політичних інтересів та цінностей формують політичні ідентичності мешканців локальної спільноти», зауважує С.Махсма [Махсма 2022: 43].

Спроможність громади сформувати самодостатню локальну політичну ідентичність забезпечує можливість високого рівня інклюзивності. Такий стан стає нормою за умови самоусвідомлення більшості населення як частини автономної політичної спільноти. За умови самодостатності громади нові компоненти цієї системи не будуть викликати «реакцію відторгнення». С.Махсма доводить, що «консолідована локальна ідентичність посилює суб'єктність локального співтовариства у політичних процесах різних рівнів: локального, регіонального, загальнонаціонального» [Махсма 2022: 43].

Механізми формування локальної політичної ідентичності зумовлені не лише локальними, але й регіональними і загальнонаціональними політичними процесами. Взаємозв'язок між громадою та політичною елітою держави визначає перелік варіантів щодо формування локальної політики інклюзивності. Цей зв'язок транслює на локальний рівень норми та пріоритети загальнодержавної політики інклюзивності. С.Махсма досить раціонально бачить особливості локальної політичної ідентичності у демократичних країнах: «вони виявляються під час виборів, підтримки тих чи інших політичних лідерів та партій. При цьому дуже часто пріоритет надається регіональним чи місцевим політичним партіям, які активно функціонують на території локальної спільноти» [Махсма 2022: 45].

Ігрова парадигма загальнодержавної та локальної політичної ідентичності визначає рівень претензій до нових політичних груп.

Контекст смислів політичної ідентичності формує поведінкові стереотипи в центрах прийняття рішень, а також у громадському середовищі. Це знаходить прояв у політичній медіасфері. Є. Малюк демонструє, що «політичні ігри в широкому сенсі пропонують широкі можливості щодо переконання гравця як за допомогою класичних видів риторики – візуальної, вербальної, – так і нової, притаманної серед інших медіа лише відеоіграм, процедурної риторики. Більшість політичних ігор експлуатує меми, пов'язані з політикою» [Малюк 2017: 112].

Інституційні та організаційні чинники формування локальної політики інклюзивності тісно пов'язані з процесами розподілу ресурсів локальної громади. Бюджетна політика виступає простором взаємодії основних «титкульних» та «новітніх» соціально-політичних груп локального рівня. Вітчизняні науковці О.Вінницька, І.Бержанір та Н.Гвоздей ефективною називають бюджетну політику, «концепція якої забезпечує максимально можливе на даному етапі досягнення мети фінансової діяльності державного підприємства і забезпечення бюджетної рівноваги на основі найбільш повної реалізації функціональних можливостей (функцій) бюджету» [Вінницька, Бержанір, Гвоздей 2018: 39].

Ефективність локального бюджетування як наслідок діяльності локального політичного менеджменту може стати вагомим підґрунтям дієвої локальної політики інклюзивності. За цих умов потреби «нових» та «традиційних» груп у громаді будуть забезпечені з урахуванням можливостей спільноти. Передумовою цього є відкритість та спроможність громади до консенсусу. О.Вінницька, І.Бержанір та Н.Гвоздей вірно вказують, що «бюджетна політика органів місцевого самоврядування відображає суперечливий характер соціально-економічного розвитку територій. З одного боку, низький рівень кількості і якості, соціальних благ і послуг, які надаються державою, послуги і потреби в структурній перебудові економіки вимагають проведення політики суттєвого збільшення державних видатків (видатки органів місцевого самоврядування) на основі зростання податкових і

інших прибуткових джерел» [Вінницька, Бержанір, Гвоздей, 2018: 38].

Забезпечення згоди в рамках консолідованої локальної політики інклюзивності висуває вимоги щодо проактивної політичної участі. Здатність локальних політичних акторів пристосуватися до нових учасників локальної поліції говорить про рівень зрілості та спроможності громади. Для Л.Доскіч громадська участь постає як «можливість та здатність громадян отримувати інформацію щодо владного рішення, публічно її обговорювати, формувати власну консолідовану позицію та відстоювати її у процесі взаємовідносин із органами місцевого самоврядування та державного управління» [Доскіч 2018: 151].

Політична участь локальної громади визначає певні звичаї та підходи до політичної діяльності. Вона може мати значний, достатній або недостатній, рівень відносно проблем політичного представництва. Л.Доскіч розглядає політичну участь на рівні місцевого самоврядування «як залучення членів певної соціально-політичної спільноти [міста, села, селища, об'єднаної територіальної громади] до процесу політико-владних відносин, вплив місцевої громади на перебіг соціально-політичних процесів на її території та на формування владних політичних структур місцевого самоврядування» [Доскіч 2018: 151].

Цікавим кейсом для розуміння динаміки формування локальної політики інклюзивності в Україні слід вважати кейси перейменування топонімів у рамках процесів декомунізації. В різних громадах ці процеси відбивають політичну участь та особливості ідентичності як на рівнях локальної еліти, так і громади. Очевидно, Н.Ротар має рацію, коли підсумовує харківський досвід декомунізації. «Отже, рішення органів та посадових осіб органів місцевого самоврядування залишали комуністичну спадщину у назвах міських районів. З 9 адміністративних районів, 7 підпадали під дію Закону, однак перейменування зазнавали тільки 5, з яких тільки 3 були перейменовані фактично та численних назвах вулиць (Посівкомівська, Профінтерну, Колгоспна). Наведені практики органів місцевого самоврядування Харкова, зокрема в частині перейменування

адміністративних районів міста, засвідчують застосування елементів символічного спротиву сутності декомунізації символічного простору міста. Саме він спричинив розгортання другого етапу декомунізації топонімичної карти Харкова», стверджує українська вчена [Ротар 2021: 216].

Таким чином, локальна політика інклюзивності є сукупністю інституційних та ідейних чинників, які визначають порядок денний включення до локального політичного простору нових груп. Якщо вимоги є завищеними, інтеграція нових членів до процесів локального політичного менеджменту відбувається повільно. Водночас модель локальної політики ідентичності пов'язана із специфікою кожної конкретної громади.

Висновки.

Таким чином, політична інклюзивність громад визначається як їх спроможність сприйняти спроби політичного представництва з боку нових соціально-демографічних або етнічних груп. При цьому якщо громада здатна включити ці групи до процесів представництва політичних інтересів, артикуляції потреб, спроб участі у прийнятті рішень на прозорих толерантних засадах, то цілком можна вести мову про формування основ режиму політичної інклюзивності.

Локальна ідентичність виступає основою сприйняття або несприйняття нових соціально-етнічних груп як загрози або як чиннику розвитку громади. В умовах сучасної України істотним процесом, який впливає на інституційну спроможність сфері інклюзивності є навички політичної участі в кожній конкретній громаді [див.: Доскіч 2017]. Недостатність артикуляції політичної позиції формує ситуацію відсутності згоди та консенсусу.

У зв'язку з цим існує потреба поширення практики публічного діалогу, створення в просторі для висловлювання потреб та шляхів їх задоволення. Важливу роль відіграє відкритість та циркуляція еліт, рівноправ'я всіх інституалізованих груп, політична та правова культура громадян. Вказаний аспект формує перспективу подальших досліджень теми, порушеної в даній статті.

Бібліографічні посилання

- Kemeny, T., Storper, M. (2020). The fall and rise of interregional inequality: explaining shifts from convergence to divergence. *Sci. Reg.*, 19(2), 175-98.
- Kersting, N., Caulfield, J., Nickson, R.A., Olowu, D., Wollmann, H. (2009). *Local Governance Reform in Global Perspective*. Wiesbaden, Ger.: Springer-Verlag.
- Kraal, K., Vertovec, S. (2017). *Citizenship in European Cities: Immigrants, Local Politics and Integration Policies*. London: Routledge.
- Le Galès, P. (2002). *European Cities: Social Conflicts and Governance*. Oxford, UK: Oxford Univ. Press.
- Le Galès, P. (2021). The Rise of Local Politics: A Global Review. *Annual Review of Political Science*, 24(1), 345-363.
- Барабаш, О. (2020). Локальні та глобальні підтексти політичних процесів і пошуки конституційного характеру в країнах латинської Америки та Карибського басейну. *Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії*, 29, 154-162.
- Вінницька, О.А., Бержанір, І.А., Гвоздей, Н.І. (2018). Суть та фундаментальні напрями розвитку бюджетної політики на локальному рівні. *Економіка. Фінанси. Право*, 3, 38-41.
- Доскіч, Л.С. (2017). Політична участь на локальному рівні: теоретико-методологічні засади визначення та практика функціонування в умовах реформування системи місцевого самоврядування України. *Гілея: науковий вісник*, 125, 398-403.
- Доскіч, Л.С. (2018). Трансформація політико-правових механізмів участі членів локальних спільнот в процесі адміністративно-територіальної реформи: польський досвід та українські реалії. *Держава і право. Серія: Політичні науки*, 81, 146-158.
- Ключник, Р. (2018). Локальний протест як форма політичної участі у глобальному світі. *Evropský politický a právní diskurz*, 5(2), 177-183.
- Малюк, Є.О. (2017). Риторика політичних відеоігор у глобальному та локальному контексті. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку. Культурологія*, 25, 108-114.
- Махсма, С.Г. (2022). Функціональний аналіз локальної ідентичності як ресурсу політичного розвитку локальної спільноти. *Політикус*, 2, 42-47.
- Ротар, Н.Ю. (2021). Особливості реалізації політики декомунізації символічного простору в локальних макроспільнотах України. *Медіафорум: аналітика, прогнози, інформаційний менеджмент*, т.9, 207-231.
- Швець, С.Л. (2021). Формування місцевої міграційної політики в контексті локальної демократії. *Політикус*, 5, 76-80.

References

- Barabash, O. (2020). Lokalni ta hlobalni pidteksty politychnykh protsesiv i poshuky konstytutsiinoho kharakteru v krainakh latynskoi Ameryky ta Karybskoho baseinu [Local and global implications of political processes and constitutional searches in the countries of Latin America and the Caribbean]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiia filosofovsko-politolohichni studii*, 29, 154-162. (in Ukrainian)
- Doskich, L.S. (2017). Politychna uchast na lokalnomu rivni: teoretyko-metodolohichni zasady vyznachennia ta praktyka funktsionuvannia v umovakh reformuvannia systemy mistsevoho samovriaduvannia Ukrainy [Political participation at the local level: theoretical and methodological principles of definition and practice of functioning in the conditions of the reform of the local self-government system of Ukraine]. *Hileia: naukovyi visnyk*, 125, 398-403. (in Ukrainian)
- Doskich, L.S. (2018). Transformatsiia polityko-pravovykh mekhanizmv uchasti chleniv lokalnykh spilnot v protsesi administratyvno-terytorialnoi reformy: polskyi dosvid ta ukrainski realii [Transformation of political and legal mechanisms of participation of members of local communities in the process of administrative and territorial reform: Polish experience and Ukrainian realities]. *Derzhava i pravo. Seriiia: Politychni nauky*, 81, 146-158. (in Ukrainian)
- Kemeny, T. & Storper M. (2020). The fall and rise of interregional inequality: explaining shifts from convergence to divergence. *Sci. Reg.*, 19(2), 175-98.
- Kersting, N, Caulfield, J, Nickson, R.A., Olowu D. & Wollmann, H. (2009). *Local Governance Reform in Global Perspective*. Wiesbaden, Ger.: Springer-Verlag.

- Kliuchnyk, R. (2018). Lokalnyi protest yak forma politychnoi uchasti u hlobalnomu sviti [Local protest as a form of political participation in the global world]. *Evropský politický a právní diskurz*, 5(2), 177-183. (in Ukrainian)
- Kraal, K. & Vertovec, S. (2017). *Citizenship in European Cities: Immigrants, Local Politics and Integration Policies*. London: Routledge.
- Le Galès, P. (2002). *European Cities: Social Conflicts and Governance*. Oxford, UK: Oxford Univ. Press.
- Le Galès, P. (2021). The Rise of Local Politics: A Global Review. *Annual Review of Political Science*, 24(1), 345-363.
- Makhsma, S.H. (2022). Funktsionalnyi analiz lokalnoi identychnosti yak resursu politychnoho rozvytku lokalnoi spilnoty [Functional analysis of local identity as a resource of political development of the local community]. *Politykus*, 2, 42-47. (in Ukrainian)
- Maliuk, Ye.O. (2017). Rytoryka politychnykh videoihor u hlobalnomu ta lokalnomu konteksti [The rhetoric of political video games in global and local contexts]. *Ukrainska kultura: mynule, suchasne, shliakhy rozvytku. Kulturolohiia*, 25, 108-114. (in Ukrainian)
- Rotar, N.Iu. (2021). Osoblyvosti realizatsii polityky dekomunizatsii symvolichnoho prostoru v lokalnykh makrosopilnotakh Ukrainy [Peculiarities of implementation of the policy of decommunization of symbolic space in local macrocommunities of Ukraine]. *Mediaforum: analityka, prohnozy, informatsiinyi menedzhment*, t.9, 207-231. (in Ukrainian)
- Shvets, S.L. (2021). Formuvannia mistsevoi mihratsiinoi polityky v konteksti lokalnoi demokratii [Formation of local migration policy in the context of local democracy]. *Politykus*, 5, 76-80. (in Ukrainian)
- Vinnytska, O.A., Berzhanir, I.A. & Hvozdei, N.I. (2018). Sut ta fundamentalni napriamy rozvytku biudzhethnoi polityky na lokalnomu rivni [The essence and fundamental directions of the development of budget policy at the local level]. *Ekonomika. Finansy. Pravo*, 3, 38-41. (in Ukrainian)